

Tomislav Bondulić

PROGLAŠENJE PREDMNIJEVANE SMRTI NESTALOGA BRAČNOG DRUGA

Pitanje proglašenja predmnijevane smrti ima i danas svoje značenje i župnicima nerijetko zadaje glavobolje. Trideset je godina prošlo od svršetka drugoga svjetskog rata i osobe koje su tada »na slijepo« sklopile ženidbu upravo su sada u poodmakloj dobi i žele urediti svoje stanje. Različiti uzroci, bilo socijalni ili politički, utječu da ima slučajeva kad se dugo vremena ništa sigurna ne zna niti može znati o sudbini pojedinih osoba. Dovoljno je spomenuti tolike nestale u ratu, zarobljenike ili odvedene u nepoznatom pravcu. A i u mirno doba nije rijetki slučaj da je netko misteriozno nestao iz svoje obitelji ili s radnoga mjesta. Sve češće će biti slučajeva da se ekonomski emigrant više ne javlja svojim i da o njemu nema ni traga ni glasa. U svim tim i sličnim slučajevima zainteresirana stranka obraća se civilnoj vlasti kad je u pitanju imovina ili nasljedstvo. Kad je u pitanju nova ženidba i crkveno vjenčanje, tada se obraćaju crkvenoj vlasti, da im dozvoli sklopiti novu ženidbu ili urediti već nevaljano sklopljenu. O tome je upravo ovdje riječ.

Nećemo se ovdje potanje baviti pitanjem pravoga značenja izraza »proglašenje predmnijevane smrti bračnoga druga«, kako je ono različito u civilnom zakonodavstvu naspram crkvenoga, pa se stoga strogo govoreći u kanonskom pravu ni ne može govoriti o proglašenju predmnijevane smrti, već je izraz uzet, gotovo iz nužde, iz civilnoga prava. Crkveno zakonodavstvo u ovoj stvari poglavito ima pred očima nerazrješivost valjano sklopljene ženidbe i to načelo mora ostati netaknuto. Ipak, ne smije se olako prijeći preko teške situacije u kojoj se našao jedan bračni drug, kad se odsutnost drugoga godinama produži. Opasnost prijeti s više strana. Crkva je zabrinuta za spasenje tih osoba, zato im želi pomoći svim mogućim sredstvima.

Povijesni razvitak

Današnji kanonski zahtjev traženja proglašenja predmnijevane smrti, razumije se, novijeg je datuma. Potsjetiti valja da do Tridentinuma, odnosno do dekreta »*Ne temere*« (1907. god.) kanonska forma ženidbe nije se tražila za valjanost ženidbe. Takozvana »*matrimonia clandestina*«, sklop-

ljena bez uobičajene forme, nisu bila nevaljana. U slučaju nestaloga bračnog druga svatko je sam donosio odluku i sklapao novu ženidbu, koja je bila valjana ili ne, već prema tomu da li je nestali bračni drug stvarno mrtav ili živ. Takva je praksa danas nemoguća, zbog obvezatne kanonske forme za valjanost ženidbe.

Crkvena je vlast od početka branila sklapanje nove ženidbe dok se nije ustanovilo da je drugi bračni drug mrtav. Tako papa Inocent I. (402) i papa Leon I. (440) smatraju nezakonitim vjenčanje onih žena čiji su muževi već dugo u zatočeništvu a one, smatrajući ih mrtvima, sklapaju novu ženidbu s drugim osobama. I kasniji pape naučavaju da nije dozvoljeno sklopiti ženidbu dok se sigurno ne utvrdi smrt prijašnjega bračnog druga. Malo po malo ta je nauka općenito prihvaćena u čitavoj Crkvi. Najveća zasluga za to pripada dekretalima pape Lucija III. (1181) »*Dominus*« i pape Klementa III. (1188) »*In praesentia*«. Prvi se obraća vjernicima koji su bili u saracenskom zatočeništvu i tamo sklopili novu ženidbu, ne znajući da li im u domovini žene još žive. To im nije dozvoljeno dokle god nisu sigurni da su im prve žene umrle. Papa Klement III. odgovara na upit biskupa iz Saragoze, što ima činiti sa ženama čiji su muževi već više od sedam godina odsutni, o njima se ništa ne zna a one, zbog svoje mlade dobi i slabosti tijela, traže da smiju sklopiti novu ženidbu. »Žena je vezana uz muža dokle god je on živ«, kaže Apostol. A tebi odgovaramo: Koliko god godina prošlo, dok su njihovi muževi živi, one ne mogu sklopiti novu ženidbu, niti im ti to dozvoli dokle god ne dobiju sigurnu vijest o smrti svojih muževa.«

Pitanje je jasno riješeno i nauka o tome utvrđena: da bi netko pristupio sklapanju nove ženidbe traži se sigurnost u pogledu smrti prijašnjega bračnog druga.

Sadašnje zakonodavstvo

Zakonik crkvenoga prava ne govori direktno o ovome, u njemu nema posebnih odredbi koje bi se odnosile na proglašenje predmnijevane smrti bračnoga druga. Zakonik ima samo nekoliko općenitih kanona o tome što treba učiniti prije sklapanja ženidbe. Kan. 1010 § 1 određuje da prije bilo kojeg vjenčanja treba utvrditi da ništa ne smeta valjanosti i dopuštenosti ženidbe. Kad se radi o drugoj ženidbi, župnik mora biti siguran da više ne postoji prijašnji ženidbeni vez. Prestanak veza mora se utvrditi zakonito i sigurno (kan. 1069 § 2). Ako o smrti bračnoga druga postojati javni i vjerodostojni dokument, bilo crkvene ili civilne vlasti, nema teškoća. Ako toga nema, onda treba dati izjavu nadležna crkvena vlast, o čemu govori kan. 1053.

Direktno o ustanku proglašenja predmnijevane smrti, posebno što se tiče onoga nužnoga — da se dođe do moralne sigurnosti o tome, govori instrukcija »*Matrimonii vinculo*« Kongregacije Sv. Oficija od 13. svibnja 1868. Razumije se da kao proceduralne norme vrijede one iz IV. knjige

Crkvenoga zakonika o sudovima, kao npr. o ispitivanju svjedoka, o presudbi vjerodostojnosti stranke itd. Ipak norme o ovoj materiji praktički se svode na spomenutu instrukciju, koju upravo izlažemo.

Put kojim treba ići u proglašenju predmnijevane smrti nestaloga bračnog druga može biti: *sudski* (via iudicialis) ili *upravni* (via administrativa). Sudski zahtijeva veće predostrožnosti i sporiji je. U praksi se pojavljuje samo onda kad je u pitanju optuživanje ženidbe zbog ništetnosti.

Upravni ili *administrativni put* se redovito primjenjuje. Iako ne zahtijeva da se održavaju kao kod procesa sudski propisi, to ne znači da ne treba ozbiljno i marljivo postupati. Kod oba načina valja jednakom ozbiljnošću pristupiti i ispitivanju i donošenju odluke.

Prva *nadležna vlast* je *župnik*, koji ima pravo prisustvovati vjenčanju. On treba ispitati slučaj i steći potrebnu sigurnost o smrti prijašnjega bračnog druga. Ako se o smrti bračnoga druga može dobiti javni i vjerodostojni dokument, župnik normalno prisustvuje vjenčanju, jer je slobodno stanje dotične osobe nedvojbeno. Ako toga nema, bilo iz kojeg razloga, župnik treba postupiti oprezno i nikada ne smije prisustvovati vjenčanju prije nego što je stekao moralnu sigurnost o smrti prijašnjega bračnog druga, odnosno o nepostojanju zapreke veza. On je dužan najprije sam učiniti sve što je u njegovoj moći da bi došao do moralne sigurnosti o smrti bračnoga druga: pod zakletvom ispitati barem dva vjerodostojna svjedoka i, ako bude potrebno, samu stranku (kan. 1031 § 1, 1). Ako i dalje ostane sumnja, ne smije prisustvovati vjenčanju a da nije prethodno konzultirao Ordinarija (kan. 1031 § 1, 3).

Međutim, župnik će rijetko kada praktično uspjeti sâm riješiti nastalu teškoću: jednostavno nije u stanju poduzeti potrebna istraživanja niti prosuditi elemente do kojih je došao. Ordinarij je po naravi stvari i po svom položaju u mnogo boljoj situaciji. On ima na dohvat ruke i stručnjake, viros in re peritos, koji će mu u tome pomoći. Stoga je postala gotovo norma koju u praksi treba slijediti: svaki put kada se o smrti bračnoga druga ne može dobiti javni i vjerodostojan dokument, treba se obratiti Ordinariju — *recursus ad Ordinarium*. Župnik će prije toga i sam istražiti koliko mu bude moguće i rezultate toga svoga istraživanja podastrijet će Ordinariju.

Ordinarij može *delegirati prikladnu osobu* ili *svog Oficijala*, predsjednika *nog vikara*, koji je i sam nadležan za to već po svojoj službi (kan. 368 §1). Ordinarij može *delegirati prikladnu osobu* ili *svog Oficijala*, predsjednika crkvenoga suda, kojemu je za to potrebna posebna delegacija, jer sada nismo na sudskom području (kan. 1573). Ako je civilni sud proveo istraživanja i donio proglašenje smrti, sve to treba marljivo skupiti i priložiti dokumentima. Rješenje civilnoga suda nije po sebi dovoljno niti vrijedi na crkvenom području, upravo zbog različitog poimanja ženidbe, ali može biti dragocjena pomoć.

Dokazivanje smrti nestaloga bračnog druga

U instrukciji »*Matrimonii vinculo*« nalaze se različiti načini na praktičan način izneseni kako bi se došlo do sigurnosti o smrti nestaloga bračnog druga, i određuje se kakva je sigurnost potrebna i dovoljna za proglašenje predmnijevane smrti. Najprije se iznosi ono što je sigurnije i lakše prihvatljivo, zatim ono što je manje pouzdano i nesigurno. Pođimo redom.

1. *Sama odsutnost ili šutnja nisu dovoljan dokaz* (*sola coniugis absentia eiusdem silentium*). Odsutnost nekoga ili njegova šutnja nisu dovoljan dokaz o njegovoj smrti. To što se ne javlja, ne govori ništa više u prilog smrti nego u prilog života. Njegova šutnja ne govori odmah da je mrtav; moguće je da se oglušio ili je radi nečega prkosan, neće da se javi.

2. *Traži se javni i vjerodostojni dokument* (*documentum authenticum*). Treba svakako tražiti vjerodostojni dokument o smrti izdan od župe, bolnice ili vojske. Ako se ne može dobiti od crkvene vlasti, onda treba tražiti takav dokument od civilne vlasti mjesta gdje se drži da je dotični umro.

3. *Iskazi dvaju svjedoka* (*depositio testium*). Kad je nemoguće dobiti vjerodostojni dokument o smrti, taj se nedostatak nadoknađuje u prvom redu iskazima svjedoka. Moraju biti barem dva svjedoka, prisegnuti, vjerodostojni i koji izvješćuju o onomu što sami znaju. Treba da su poznavali pokojnika i da se međusobno slažu u pitanju mjesta i uzroka smrti, kao i ostalih bitnih okolnosti. Ako su rodbina pokojnika, drugovi na putovanju, na radu ili u ratu, njihovo svjedočanstvo je tim vrijednije, jer redovito imaju pouzdanije informacije od ostalih.

4. *Samo jedan svjedok* (*unus tantum testis*). Katkada se dogodi da se nađe samo jedan svjedok. Iako se u pravu svjedočanstvo jednoga ne uzima kao dovoljan dokaz, ipak da bračni drug ne bi bio prisiljen živjeti celibatskim životom, uzima se u ovom slučaju svjedočanstvo i samo jednoga svjedoka, pod uvjetom da taj ima potrebna svojstva i da je njegov iskaz primjeren i vjerojatan.

5. *Svjedoci po čuvanju od drugih* (*testes de auditu ab aliis*). Ima slučajeva da ljudi, kojima svakako treba vjerovati, govore da su čuli od drugih (*dicta ex alieno ore*) za smrt dotičnoga čovjeka, a ti od kojih su to oni čuli već su umrli ili su odsutni ili iz bilo kojeg razloga ne mogu biti saslušani. U sklopu ostalih okolnosti i to pomaže u stvaranju razboritoga suda.

6. *Nagađanja, pretpostavke, znakovi* (*probatio ex coniecturis, praesumptionibus, indiciis et adiunctis quibuscumque*). Često se dogodi da nema ni onoga jednog svjedoka. U tom slučaju za dokazivanje smrti poslužiti će nam marljivo ali i sasvim oprezno istraživanje nagađanja, pretpostavki, znakova i kojih god veza, sve to zajedno uzeto. Iz svega toga će velikom vjerojatnošću nekad biti moguće donijeti sud o proglašenju smrti. Kada će to biti, prepušta se razboritoj ocjeni nadležnoga.

7. *Sama osoba nestaloga — uzrok odsutnosti*. Nabrajaju se izvori, razumije se ne taxative, iz kojih je moguće crpsti podatke. Najprije treba

istražiti one pretpostavke koje se odnose na osobu pokojnika, a mogu se dobiti od bračnoga druga, rodbine, prijatelja, susjeda ili poznanika. Pita se na primjer:

— da li je dotični bio dobrog ponašanja, prakticirao vjeru, pobožno živio, volio ženu; da li je imao razloga da se skriva, da li je posjedovao nepokretna dobra ili se mogao nadati da će ih naslijediti?

— da li je nestao s pristankom žene ili rodbine, koliko mu je tada bilo godina i kakvog je zdravlja bio?

— da li je kada pisao i odakle, da li je izrazio želju da se što prije vrati, i tomu slično?

Ima i drugih znakova koji će nas uputiti u istraživanju, ovisno o uzroku odsutnosti:

— ako je otišao u rat, treba pitati zapovjednika koji nešto zna o njemu: je li sudjelovao u teškoj bitci, je li zarobljen od neprijatelja; možda je napustio tabor ili je poslan po zadatku u veliku opasnost?

— ako je otišao po trgovačkom poslu, treba istražiti da li su mu na tom putu stajale velike opasnosti koje je trebao svladati; da li je sam otputovao ili u društvu s nekim; da li su tamo kamo je krenuo bile bune, ratovi, glad, zarazna bolest?

— ako je otišao morskim putem, treba pažljivo ispitati iz koje je luke otplovio, koji su mu bili suputnici, kamo je otišao i kojim brodom, koji je bio zapovjednik broda, je li došlo do brodoloma; da li je osiguravajuće društvo platilo otštetu za postradali brod; i druge okolnosti, ako ih ima, treba marljivo istražiti.

8. *Glas* (fama) je također, potpomognut drugim elementima, dokaz o smrti nestaloga, ali pod slijedećim uvjetima: mora biti potvrđen od barem dva vjerodostojna i prisegnuta svjedoka, koji svjedoče o utemeljenosti toga glasa. Oni trebaju reći da li su to čuli od većega i zdravijeg dijela naroda, da li se i oni slažu s tim glasom; treba paziti da nije možda taj glas potekao od onih kojima ide u prilog.

9. *Oglas u novinama* (per publicas ephemerides). Konačno, ako je potrebno, treba dati oglas u novine: traži se nestala osoba. Instrukcija ne spominje Crveni križ, što je danas uobičajeno, kao i ostale međunarodne organizacije i ustanove koje se tim bave.

Ispitavši sve to i čuvši mišljenje teologa i pravnika, Ordinarij, odnosno njegov delegat, izrače sud, da li se radi o smrti nestale osobe ili ne, i dosljedno tomu ima ili nema zapreke da se osobi koja to traži može dozvoliti sklapanje druge ženidbe (transitus ad alias nuptias).

Kakva je sigurnost potrebna?

Da bi poglavar ili sudac mogao zakonito proglasiti da je jedan bračni drug mrtav i drugomu dozvoliti pristup drugoj ženidbi, kakva se sigurnost traži? Ne traži se metafizička sigurnost, koja bi isključivala svaku moguć-

nost zablude, niti fizička sigurnost koja također isključuje mogućnost zablude u ovakvom fizičkom redu, dok stvari ovako stoje. Dovoljna je moralna sigurnost. Moralna sigurnost je ona koja *isključuje svaku razumnju sumnju zablude*. Ne isključuje, dakle, mogućnost već vjerojatnost zablude. A od ljudi nije moguće više ni zahtijevati.

Pravni učenci

Pogledajmo još koji su pravni učinci proglašenja predmnijevane smrti bračnog druga. Nikakva izjava poglavara ili suca ne može izmijeniti objektivni red stvari. Stoga, ako je to takvo proglašenje bilo pogrešno učinjeno, bez obzira tko je tomu kriv, ili nije kriv ni bračni drug ni crkvena vlast, jer se u času proglašenja i sklapanja nove ženidbe odsutni bračni drug bio živ, tako skopljena ženidba dozvolom nadležne crkvene vlasti ništavna je. Ako se odsutni bračni drug vrati ili se javi da je živ, drugi bračni drug je dužan napustiti osobu s kojom je sklopio novu ženidbu i vratiti se prvošnjem bračnom drugu. Ipak treba napomenuti da u tom slučaju treba postupiti s najvećom razboritošću (*maxima cum prudentia*). Svaki slučaj treba zasebno ispitati i pokušati naći najprikladnije rješenje. Radi se o sudbini ljudi, možda i vječnoj. Sve to upućuje na to kako pažljivo i razborito trebaju postupati oni koji donose takve odluke.

Zaključak

Pitanje proglašenja predmnijevane smrti nestaloga bračnog druga i danas je aktualno. Zakonodavstvo o tom zahtijeva maksimalnu razboritost, da se ne bi izvrgla opasnosti nerarješivost ženidbe i, s druge strane, čitavu stvar promatra s pastoralnim duhom pokazujući veliko razumijevanje. Sama instrukcija »*Matrimonii vinculo*« dosta je prikladna i sistematična, ali i zastarjela. Mnogo se toga u načinu života ljudi tokom vremena izmijenilo, zato i zakonodavstvo izneseno u spomenutoj instrukciji traži obnovu. O tome treba voditi računa pri novoj kodifikaciji. Do tada neka braći u pastvi ovaj mali prilog bude na pomoć.

Upotrebljena literatura:

Instructio Supremae Sacrae Congregationis Sancti Officii ad probandum obitum alicuius coniugis, die 13 mai 1868 promulgata »*Matrimonii vinculo*«, AAS 1910, str. 201.

CASORIA I., *De processu canonico 'praesumptae mortis coniugis'*, Romae 1965.

FEDELE P., *Il matrimonio dello scomparso*, Rivista di Diritto Civile 1936, 161—213.

LOPEZ R., *De probatione obitus alterius coniugis in ordine ad novum matrimonium ineundum*, Neapoli 1958.

OESTERLE D., *De morte praesumpta*, *Pastor Bonus*, 1941, 84—93.

SAID M., *De causis ob praesumptam mortem coniugis*, *PUG Cursus renovationis canonicae, Adnotationes professorum*, Romae 1974.

SPINELLI L., *La presunzione di morte nel Diritto della Chiesa*, Roma 1943.

WASPIK A., *Normae practicae pro casibus praesumptae mortis coniugis*, *II Monitore Ecclesiastico*, 1950, 238—242.

PRIOPĆENJE

FORMACIJA ANIMATORA LITURGIJSKE ZAJEDNICE

(Od 13. siječnja do 3. svibnja u Collegio Leoniano)

U Rimskoj biskupiji danas postoje mnoge inicijative i ustanove koje nastoje osigurati liturgijsku formaciju pastoralnih radnika.

Liturgijski ured pri Vikarijatu upućuje na Tečaj koji je posebno posvećen formaciji animatora liturgijske zajednice a upravljen je svim onima koji vrše neku »službu« u liturgijskom slavlju.

Raspravljat će se o slijedećim temama: Značenje i vrijednost liturgijskog slavlja; Liturgijsko slavlje i današnja kateheza; Liturgijska zajednica; »Mjesto« slavlja; »Služba« molitve! »Služba« riječi; »Služba« oltara i zajednice; »Služba« pjevanja i glazbe.

Tečaj se sastoji od ukupno 30 predavanja (15 susreta), a držat će se svakog petka počevši od 13. siječnja do 3. svibnja; 24. i 31. ožujka sastanaka neće biti.

Sjedište predavanja bit će Collegio Leoniano, Via Pompeo Magno 21. Izbor je učinjen radi toga što se željelo razmjestiti razne inicijative po raznim središtima grada te se posebno pozivaju pastoralni radnici Zapadnog dijela grada. Predavanja počinju u 16 sati i traju do 18 sati.

Za sve informacije možete se obratiti na Ufficio liturgico del Vicariato (tel. 6986145 — 6986214). Kod istog ureda vrši se uplata za učestvovanje u iznosu od 5.000 lira.

(L' Osservatore Romano, 27—28. XII. 1977., str. 4).
